Trávníček, František

[Šachmatov ... vykládá české střídnice za ę ...]

In: Trávníček, František. *K střídnicím za praslovanské ę v českém jazyce.* V Brně: Filosofická fakulta, 1923, pp. 29-30

Stable URL (handle): https://hdl.handle.net/11222.digilib/126407
Access Date: 18. 02. 2024
Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

MUNI ARTS Masarykova univerzita Filozofická fakulta

Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University
digilib.phil.muni.cz

je tu také *a*; u Suchého 12 jen v slově *maso*, v jiných nářečích veskrze.

Tu všudy šlo o praejotaci skoro napořád jen po retnicích. V střední slovenštině je praejotace v dlouhých slabikách po všech souhláskách: *piaty, viazať, ćiastka, žiadať*, 3. plur. *nosia, vozia* atd. Ve východní slovenštině je *a* zpravidla nepraejotováno; praejotaci má po retnicích, v koncovkách pak i po jiných souhláskách.

Nejasné je, co praví Kašík 22 o středobečevském nářečí: „Následuje-li po retnicích praejotovaná samohláska, jest slyšeti v nářečí středobečevském [rovněž] jen *v'*, *b'*, *p'* a nikoli *j*: ... *v'adnúť, hrí'ba*...“. Transkripce *v'* znamená palatalisované *v*, takže píše-li Kašík *v'adnúť*, nejde tu o praejotovanou samohlásku, alespoň není označena.

A nejasné je, co čteme u Loriše 17: „Souhlásky *b, p, v, f, m* jeví měkčení jen ve spojení s *-ja, -ju* a hláskami praejotovanými, ať jsou původu jakéhokoliv. To jsou zejména *ě* a *ia* vzniklé z nosovky *ę*. Příklady: ... *hřib'a, p'ata*...“. I tu se mluví o praejotovaných hláskách, ale v transkripci není praejotace označena. Snad oba dialektologové chtí říci, že je tu *p'a* atd., nikoli *pja*.

Za druhé bývá praejotace před *e*: *pět, devět* atd. Pokud vykládáme *ě* z *'a*, nikoli z *ä*, jde o praejotaci jako v staročes. *dušě*, která se po retnicích na části území čes. jazyka drží dodnes — s tím rozdílem, že se dnes vyslovuje zpravidla *pjet*, kdežto v staré češtině se vyslovovalo *p'et* —, jinde zanikla. V střední a východní slovenštině není *e* (středoslovens. místy *peť, meso*, východoslovens. *pametac*) z *ě*, protože zde *e* vzniklo přímo z *ä*, takže nelze mluviti o ztrátě praejotace, nýbrž o střídnici nepraejotované od původu.

13. Šachmatov (Сборникъ Отдѣленія русск. яз. и словесн. sv. 66, č. 6, 67 a násl.) vykládá české střídnice za *ę* tak, že z něho povstalo nejprve *a*, které se jako každé *a* po měkké souhlásce změnilo v *ä*. A teprve z tohoto *ä* vyvozuje Šachmatov dějinné střídnice. Viděli jsme, že již Jagić vykládal české dějinné střídnice za *ę* z *ä*, jenže toto *ä* vyvozoval přímo z *ę*, nikoli z *ä* povstalého vývojem *ę* : *ą̈* : *ä* : *a* : *ä*. Je to jakási obměna Gebauerova výkladu o přehlásce; podle Gebauera byl vývoj *a, á*: *ě, ie*, kdežto podle Jagiće a Sachmatova *a, á*: *ä, ā*: *ě, ie*. Tak si vykládá Šachmatov také dějinné střídnice za pračes. *'a, 'á* jiného původu než z *ę*: na př. praslovans. *časъ, časi* dalo podle Šachmatova do češtiny *čäs, čäsi*, pak *čas, čěsi*.

Šachmatovův výklad čes. střídnic za *ę* předpokládá na př. od praslovans. *pęta* k čes. dějinnému *pata* tento vývoj: *pęta* — *pata* — *päta* — *pata*. Jak svědčí lat. *Venceslaus* (sr. Gebauer I, 44), měla čeština

nosové *e*, vlastně *ä*, ještě v raňné době dějinné*. V době přehlásky bylo již *pata*, vzniklé z *päta*. A tu je málo podobno pravdě, že se za tak krátkou dobu změnilo *pęta* (*päta*) v *pata*, *päta* a zase v *pata*. Proto se nabízí výklad, že se *pęta*, vlastně *päta* (*päta*) změnilo hned v *pata*, a nikoli tak, jak vykládá Šachmatov.

---

* Jméno *Venceslaus* nelze pokládati za svědectví, že čeština neměla *ą̈*, nýbrž jen *ę*, neboť je nasnadě výklad, že *Venceslaus* je nedokonalá grafika místo *Väce-*.